

M.Ö 8'NCİ YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE HALK TAKVİMİNDE GÜNLERİN UĞURU İLE İLGİLİ İNANMA VE UYGULAMALAR

Ergün VEREN*

Nesilden nesile aktararak uygulana gelen halk takvimlerinde, insanlar günleri, günlük yaşamlarında karşılaştıkları olumlu ya da olumsuz durumların sebebi olarak görmüşler; karşılaştıkları olumlu ya da olumsuz durumlarında o günün sonucu olduğu inancını geliştirmişlerdir. Günleri uğurlu-uğursuz ya da iş ve eylemleri yapma ya da yapmama zaman dilimi olarak belirlemişlerdir.

Uğur, insana iyilik getirdiğine inanılan kuvvet veya böyle bir iyiliğin habercisi sayılan herhangi bir işaret veya şeydir. Uğurlu, uğur getirdiğine inanılan, kutlu, mübarektir. Uğursuz ise, kendinde uğursuzluk bulunduğuna, felaket, kötülük getirdiğine inanılan; hayırsız anlamına gelmektedir.(Sözlük 1996)

Günlerin uğuru ile ilgili inanmalar konusunda yazılı kaynaklardan tarafımızca üç farklı örnek tespit edilebilmiştir.

1) 17 nci yüzyıl Osmanlı döneminin ilk çeyreğinden kalma olduğu değerlendirilen tarihi belgede;

“ İstanbul Süleymaniye Kitaplığındaki bir mecmua (Fatih, ar.5427) içindedir. Hilye, hadis, divân, sâki – name, nasihat vb. derlenmiş olan derginin (mecnûanın) belli bir adı yoktur. Kahverengi (meşinden) deriden, ortasında soğuk hasma şemseli, miklâplı, sade ve şimdi harapça bir cilt içindedir. 215 x 297 mm. Ölçüsünde ve toplam 276 yapraktır. Kâğıdı krem renkte, orta kalınlıkta, aharlı ve filigransızdır. Yapraklarda, tek sütun halinde, değişik satırlarda, irice nesih veya kırmasıyla yazılmıştır. Sayfalarda cetvel çekilmediği gibi, bezeme de yoktur. Eskiden tamir görmüş ise de, şimdi şirazesini gevşemiştir. Bu dergide 50 yi aşkın risale (küçük kitap) ile değişik konularda pek çok kayıt vardır. Bazı risalelerin sonunda ayrı ihtisal (üretim-yapım) kayıtları bulunmaktadır. Onlara göre (Miladi 1616–1636) (1025–1046) yılları içinde ve İstanbul’da yazılmıştır. Yazarı belli değildir.

Bu metin, derginin 136 b ve 137 a yaprakları kenarında, geniş aralıklar bırakılarak yanlamasına yazılmış yedi parçadan oluşmuştur. İlk dördü (Pz. Pt. Sl. Çr.) 136-b’de ve son üçü (Pr. Cm. Ct) de 137-a dadır. Her gün kaydı üçer satırlık ayrı parçalar halindedir. Hepsi siyah mürekkep kullanılarak orta boy işlek bir nesihle yazılmıştır. Hareke yoktur. Metnin imlası düzgün olup, sonradan yapılmış bir düzeltme veya ekleme görülmemektedir. Özel işaret kullanılmamıştır.

Metin verilirken biçim değiştirilmemiştir. Sadece gün başlığının altında yan yana sıralanmış maddeler, burada inceleme kolaylığı için alt alta dizilmiştir. Bir de atıf kolaylığı için gün başlarına kısaltma ve maddelere de sıra numarası verilmiştir. İmlasında hiçbir düzeltme yapılmamış, iki yerde (Çr. Pr.) “yevm” kısaltması “M” köşeli parantez içinde tam olarak yazılmış ve metinde okunamayan bir kelime de (...?) işaretiyle gösterilmiştir.

* Halkbilimi Araştırmacısı, Yazar-Şair, Ankara (18.04.2010) (ergunveren@hotmail.com)

[Pz] Yekşenbih gün:

- (1) Binaya başlamak ve ağaç dikmek, begâyet hûbdur.
- (2) Tırnak kesmek maks-ı Mal ve tavadur.
- (3) Libâs geymek ve kesmek mûcib-i gam ve nâ-mübârekdür.
- (4) Bu gü hamâma varmak eyü değüldür, hazer gerekdür Allahu te'âlâ a'lem [136.b]

[Pts] Düşenbih gün:

- (1) Ticaret ve Sefere çıkmak eyüdür.
- (2) Tırnak kesmek 'akl ve hıfzı ziyade eder.
- (3) Libâs kestürmek ömri ziyâde eder, mübârektür.
- (4) Bugün hamâma varmak gâyet eyüdür. Devlet ana yüz duta. [136.b]

[Sl] Yevmü'b –Selâsâ :

- (1) Müshil ve hacâmat hûbdur
- (2) Tırnak kesmek mübârekdür.
- (3) Kaftan kesdürmek çok behâya mâlik olmakdur. Sebeb-i ganâdur.
- (4) Bu gün hamâma varmak el-'ilâzu billahi te'âla hastelik getürür. Allahu te'âlâ a'lem [136.b]

[Çr] (Yev) mü'l-Erbi'a

- (1) Fasd ve hacâmat günüdür.
- (2) Tırnak kesmek naks-ı ömr ve mûcib-i gamdur.
- (3) Kaftân kesmek hayr değüldür. Ol kaftânun serikına ve harikına sebebdür.
- (4) Bu gün hamâma girmek eyüdür. Mâl cem ede ve düşmen ana zafer bulmaya [136.b]

[Pr] (Yev) mü'l-Hamis

- (1) Hâcet günüdür.
- (2) Hacâmat hûbdur.
- (3) Tırnak kesmek def-i renc ve mûcib-i şifâdur.
- (4) Kaftân kesmek beyne'n-nâs mükerrem ve mu'azzez olup, rızık u devlet ziyâde ola. O lisâsı geydükçe her işi âsân ola.
- (5) Bu gün hamâma girmek eyüdür.
- (6) Saçın tıraş eylese mecmû-i halâyık arasında şirin ola ve cemi' 'illetleri zâyil ola, bi-'iznillâhi te'âlâ [137.a]

[Cm] Yevmü'l-Cum'a

- (1) Salat günüdür.
- (2) Nikâh Mübârektür.
- (3) Tırnak kesmek'ömr ve mâl ve tavar ziyâdeliğine ve 'âkibet hayrlığına
- (4) Kaftân kesmek kezâlik 'ömr ziyâde olmasına.
- (5) Bu gün hamâma varmak eyüdür. Hastalıklardan emin ola. İnşallahı te'âlâ [137.a]

[Ct] Yevmü's-Sebt :

- (1) Mekk günüdür.
- (2) Şikâr hûbdur.
- (3) Tırnak kesmek mûcib-i harâsetdür. (...?)
- (4) Ve Kaftân kesmek mûcib-i marazdur, mâ-dâmen ol kaftân arkasında ola. El-'iyâzu billahi te'âlâ.
- (5) Ve bu gün hamâma varmak yavuzdur, ziyâna hökm eder. Allahu te'âlâ a'lem [137.a]

Metnin üzerinde durduğu hususların sayısı 18'dir. Bunların alfabetik sıralama ile incelenmesinde;

Ağaç dikmek: Pz-1
Binaya başlamak: Pz-1
Fasd (kan aldırma) : Çr.1
Hacamat (bilindiği biçimde kan aldırma) : S-1, Çr.1, Pr.-2
Hacat (Dilek dilemek) : Pr-1
Hamama varmak: Pz-4, Pt-4, Sl-4, Çr-4, Pr-5, Cm-5, Ct-5
Kaftan kestürmek : Sl-3, Çr-3, Pr-4, Cm-4, Ct-4
Libas geymek (yeni) : Pz-3
Libas kesmek: Pz-3, Pt-3
Mekr (aldatma, hile) : Ct-1
Müşhil: Sl-1
Nikâh: Cm-2
Saç traş: Pr-6
Sefere çıkmak: Pt-1
Salât (Hz.Peygamber'e dua) : Cm-1
Şikâr (avlanma) : Ct-2
Tırnak kesmek: Pz-2,Pt-2, Sl-2, Çr-2, Pr-3, Cm-3, Ct-3
Ticaret: Pt-1 şeklinde istatistikî bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

Günlerin iş bakımından iyiliği veya kötülüğü üzerinde durulduğunda şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır;

Pazar (Yek-şenbih)	: 2 iyi, 4 kötü
Pazartesi (Dü-şenbih)	: 5 iyi
Salı (Selasa)	: 4 iyi, 1 kötü
Çarşamba (Erbi'a)	: 3 iyi, 2 kötü
Perşembe (Hamis)	: 6 iyi
Cuma	: 5 iyi
Cumartesi (Sebt)	: 1 iyi, 4 kötü

Buna göre, günler arasında Pazartesi, Perşembe ve Cuma uğurluluk bakımından üstün tutulmaktadır. Günlere bağlı eski inançların başlıcalarını derlemiş olan metin, geçmiş bir dönemdeki durumla ilgili ve çok faydalı bilgi vermektedir. Burada avcılık, din, evlenme, giyim, sağlık, seyahat, temizlik, ticaret, yapı, ziraat vb. konularındaki çeşitli işler için haftanın hangi günlerinin uğurlu, hangilerinin uğursuz olduğu yarı dini biçimde belirtilmiştir. Böylece geçmişte toplumun inançlar açısından üzerinde durduğu başlıca hususlar ortaya çıkmaktadır. Bu metnin kaynağı, halk arasında bilinen ve uyulan inançların doğrudan tespiti olabileceği gibi, başka bir yazılı eserden alınmış da olabileceği hususunu akla getirmektedir. Ancak aynı konuyu işlemiş eski kitapların varlığı ve bu metinde benzer bir biçimin görülmesi ikinci kaynağın daha ağırlıklı olabileceğini ortaya koymaktadır. Bütün İslam milletlerinde görüldüğü gibi Osmanlılarda da çeşitli inançları ve özellikle böyle günler, haftalar, aylar, hatta yıllar ile ilgili olanlarını derleyip işlemiş yarı dini tutumda "Mehleme, Rüz-name, Şemsiye....." adlı eserlerin varlığı bilinmektedir." (Özergin 1974)

olarak anlatılmaktadır.

2) 13 ncü yüzyıla kadar uzanan ve yıldızları esas alarak günleri uğurlu-uğursuz olarak yorumlayan bir başka belgede;

“Elimizde mevcut birbirini ikmal edici mahiyette iki risalede, Tusi'den menkul olarak, Türklerin Sekiz Yulduz Ahkâmı denilen bir inanışları olduğu anlaşılıyor. Türk takvimine göre tanzim edilen bu cedvelin buraya dercedilerek alakadarlar için tanıtılmasını faydalı bulduk. A ve B ile göstereceğimiz bu iki metni mukayese ederek metinler kısmında neşredeceğiz. Farsca olan metnin muhtevası;

Türk Bilginlerinin Sekiz Yulduz dedikleri deve suretinde bir yıldız vardır. Bu yıldız uğursuzdur. Derya-i muhitin gemicileri onu iyice tanır ve onun te-sirlerini tecrübe etmişlerdir. Hangi tarafda bulunursa gemilerini o tarafa gö-türmezler; çünkü o çok uğursuzdur, bulunduğu tarafa doğru herhangi bir sefer yapmazlar ve askerlerini de o tarafa sevkmezler; harpde onunla karşı karşıya bulunmaktan sakınırlar. Bu, Türk ayları üzerine mebnidir; ve Tür aylarının günlerine göre her günü bir tarafa müteveccih bulunur. Arka tarafa bırakılırsa onun uğursuzluğundan emin olmak mümkün olur. Nasir üd Din Tusi, bunun her gün hangi cihette olduğunu anlamak için bir cedvel vazetmişlerdir; bu cedveli aşağıya aynen derc edeceğimiz için buraya münderecatını ilave ile ikti-fa ediyorum.

- 1, 11, 21 ci günlerde güneşle birlikde çıkar.*
- 2, 12, 22 ci günlerde doğu ve güney arasında çıkar.*
- 3, 13, 23 cü günlerde güneyden çıkar.*
- 4, 14, 24 cü günlerde güney ve batı arasında çıkar.*
- 5, 15, 25 ci günlerde batıdan çıkar.*
- 6, 16, 26 cı günlerde batı ve kuzay arasında çıkar.*
- 7, 17, 27 ci günlerde (Kaydedilmemiştir.)*
- 8, 18, 28 ci günlerde doğu ve kuzay arasında çıkar.*
- 9, 19, 29 cu günlerde yer altında bulunur.*
- 10, 20, 30 cu günlerde yer üstünde bulunur.*

Türk bilginlerinin Türk aylarına göre tanzim ettikleri tasrih edilen bu liste-de bahis mevzuu olan derya-i muhit gemicileri ile neyi anlamak icap ettiği ve ne zaman vücud bulunduğunu cayi sul bir meseledir. Bu ahkâmın istinad ettiği hey'i esas hakkında fikir yürütecek vaziyette değilim.” (Turan 1941) denilmek-tedir

Bu metinden de anlaşılacağı üzere, MS. 1201–1274 yılları arasında Bağdat'ta yaşamış İslam filozofu olan, Nasir üd Din Tûsi'den kaynak alınarak hazırlandığı değerlendirilen elde mevcut birbirini tamamlayıcı iki ayrı kitapçıktan, Türklerin “Sekiz Yıldız Ahkâmı” adı veri-len bir inançları olduğu dile getirilmektedir. Türk takvimine göre düzenlenen bu tablonun ilgilenenler için faydalı olacağı değerlendirilerek tanıtılmaktadır.

Türk bilginlerinin “Sekiz Yulduz” dedikleri deve şeklinde bir yıldız kümesinin uğursuz olarak kabul edildiği, Derya-i muhitin gemicilerinin (açık deniz, okyanus gemicileri) bu yıldız kümesini iyi tanıdıkları ve onun etkisini denedikleri belirtilmektedir. Bu yıldız kümesinin bulunduğu yönü uğursuz kabul ettiklerinden o yöne; gemilerini götürmediklerinden, askeri harekât yapmadıklarından, askerlerini o yöne göndermediklerinden, hatta savaşta bu yıldız kümesi ile karşı karşıya kalmaktan sakındıklarından bahsedilmektedir. Bunlarla birlikte gemi-cilerin denize açılacakları günleri belirlerken bu yıldız kümesinin o gün için bulunacağı yönü göz önünde bulundurmaya özen gösterdikleri anlatılmaktadır. Bu tablo aşağıdadır. (Tablo 1)

1	11	21	ci günlerde	Güneşle birlikte çıkar
2	12	22	ci günlerde	Doğu ve güney arasında çıkar
3	13	23	ci günlerde	Güneyden çıkar
4	14	24	ci günlerde	Güney ve batı arasında çıkar
5	15	25	ci günlerde	Batıdan çıkar
6	16	26	ci günlerde	Batı ve kuzey arasında çıkar
7	17	27	ci günlerde	Kaydedilmemiştir
8	18	28	ci günlerde	Doğu ve kuzey arasında çıkar
9	19	29	ci günlerde	Yeraltında bulunur
10	20	30	ci günlerde	Yer üstünde bulunur”

Tablo 2. Sekiz Yıldız Ahkâmı adı verilen inanmaya göre yıldız kümesinin görüldüğü günler ve görünüş yönleri

3) Yunan didaktik şiirinin babası olarak anılan, M.Ö.8 nci yüzyıl sonlarında yaşadığı düşünülen ünlü ozan **Hesiodos**, “**İşler ve Günler**” isimli **828 dizelik manzum eserinin, 765 - 828 nci dizeleri arasındaki “Günler” bölümünde**; günleri uğurlu-uğursuz olarak sınıflandırmaktadır.

Antik yunan döneminde günlük yaşamı ile inanma ve uygulamalarını anlattığı görülen bu dizeleri incelerken; ünlü ozanın şiirlerini Türkçeye kazandıran Sabahattin Eyüboğlu'nun;

“*Hesiodos'un Anadolu kıyılarında doğup büyümediği varsayılmakla beraber, soyunun Ege'li olduğunu, ama dilinden tutun da, yapıtlarının bütün özelliklerine dek Aiolya ve İonya kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.*” (Eyüboğlu-Erhat 1946; 100–101)[†]

şeklindeki açıklamasını da gözden uzak tutmamakta fayda vardır.

Şiir incelendiğinde, gök ayın evrelerine karşılık gelen günlerin esas alınarak sınıflandırma yapıldığı anlaşılmaktadır.

“
 Birinci, dördüncü ve yedinci günler kutsaldır (770)
 -Leto altın başaklı Apollon'u yedinci gün doğurmuştur-
 Sekizinci ve dokuzuncu günler de öyle,
 Ama bu iki gün insan işleri için de elverişlidir.
 Onbirinci, onikinci günlerin ikisi de iyidir
 Hem koyun kırmak, hem ekin biçmek için. (775)
”

dizelerini, folklor araştırmacılarımızdan İsmet Ziya Eyüboğlu şu şekilde, açıklamaktadır;

“*Dört ve yedi sayıları Anadolu'da, özellikle tarikatlarda kutsaldır. Ayların dördüncü, yedinci günlerinin kutsallığı da bundan dolaydır. Yedinci gün ayrıca İbrani inançla-*

[†] Hesiodos'un, babasının bugün İzmir-Çandarlı Körfezinde, Aligağa yakınlarında bulunan antik Aiolya'nın Kyne şehrinden (Bugün, İzmir-Yenifoça'nın bir iki kilometre batısında bulunan ve Namurt ismiyle de bilinen yerleşim yeri) olduğu, yoksulluk nedeniyle Ege'nin karşı kıyılarına Boiotia Şehir Devletinde, Helikon Dağının eteklerinde bulunan Askra'ya yerleştiği (Bugün Yunanistan'ın Korint Körfezinin Kuzeydoğusunda yer alan Boiotia bölgesi),” *İşler ve Günler*” isimli eserinin 634–640 ncı dizelerinden öğrenilmektedir.

rında tanrının evreni yarattıktan sonra dinlendiği gündür. Burada Hesiodos'la eski İbrani inançlarının birleştiği görülür. Ayın Onbirinci, onikinci günleri ise gökteki ayın dolunaya yakın olduğu, çok parlak bir nitelik kazandığı dönemdir. Bugünlerde iş yapmak, yaz aylarında koyun kırmak (Anadolu'da buna kırmak denir), ekin biçmek, öteki dönemlerde ekin ekme, ağaç kesmek uğurlu sayılır. Genellikle yaylalarda, koyunları ayın ortalarına doğru, gökteki ayın en parlak olduğu dönemde, onbiri ile ondördü arasında kırparlar. "Aysız koyun kırılmaz" diye koyuncular arasında yaygın bir inanç vardır. Bu da ayın, Hesiodos'un dediği gibi, güne denk geldiği sıradır."(Eyüpoğlu-Erhat 1946:100-101)

".....
Ayın ortasındaki altıncı gün
Ağaç dikmeye hiç elverişli değildir. (782)
....."

dizelerine de, İsmet Ziya Eyüboğlu, şu açıklamaları yapmaktadır;

"Ayın ortasındaki altıncı gün aysız, ayın bütün parlaklığı ile görünmediği gündür. Bu gün tarımcılar, özellikle fidan, ağaç dikme işleriyle uğraşanlar için uğurlu sayılmaz. Nitekim Anadolu halkı "aysız fidan dikilmez" der. Anadolu'da ayla ilgili şu inançlar çok yaygındır: * Ay yeniye geçmeden tohum ekilmez, * Ay yeniye geçmeden tarla biçilmez, * Aysız ağaç kesilmez, kesilirse dayanmaz, kereste olmaz, *Aysız tarla gübrelenmez, * Aysız soğan dikilmez, *Aysız buğday ekilmez, * Aysız kuluçka oturtulmaz.

Bunlar ayın eski çağlarda bir tanrı, bolluk tanrısı olduğu, öyle saygı gördüğü dönemlerden kalma inançlardır. Bugün Anadolu'da ayın doğuşundan dolunay biçimine girdiği güne değin geçen sürelerle (ayın ondördüne değin olan süre ile), ayın kesilmeye, küçülmeye başladığı, dolunayın yavaş yavaş azaldığı, sonunda battığı güne değin geçen süreler arasında uğur bakımından ayrılıkların olduğuna inanılır".(Eyüpoğlu-Erhat 1946:101)

".....
Ayın başının altıncı günü de (785)
Kızların doğmasına iyi gelmez,
....."

dizelerini ise, yine İsmet Ziya Eyüboğlu şöyle açıklamaktadır;

"Anadolu'da bu gün ayın yarım aydan da küçük olduğu, iyi görünmediği gündür. Bu günlerde doğan kızların güzel olmayacakları, geleceklerinin pek parlak geçmeyeceği, mutsuz olacakları inancı yaygındır. Ayın ondördünde doğan kızın ise güzel olacağı, geleceğinin parlak, günlerinin mutlu geçeceğine inanılır. Bundan dolayı ayın ondördüncü günü, dolunay biçimine girdiği günde doğan çocuklar erkek olursa onlara "Bedr – Bedir", kız olursa "Bedriye" adı verilmesi bir gelenek niteliği taşır kimi yerlerde. Ayın yeni görüldüğü gün doğan kızlara da "Hilal" ismi verilir. Bu gün kızlar için kimi yerlerde uğurlu, kimi yerlerde uğursuz sayılır. Bunda ayrıca mevsimlerin de etkisi bulunmaktadır.

“
Aydın başlangıcındaki dokuzuncu gün
İnsanların bütün dertlerden kurtulduğu gündür:
Hem ağaç dikenlere iyi gelir,
Hem erkek dişi bütün doğumlara:
.....”

dizeleri için de,

“Bu günler ayın dolunaya yakın olduğu, yarımından çok daha büyük olduğu günlerdir. Ayrıca dokuz sayısı da uğurludur, kutsaldır (bu göklerin dokuz kat oluşu inancı ile ilgilidir). Ekinlerin bu günlerde ekilmesi, sebzelerin bu günlerde dikilmesi iyi sayılır.”
(Eyüboğlu-Erhat; 101)

açıklamasını getirmektedir, İsmet Ziya Eyüboğlu...

MÖ 8’nci yüzyıl sonlarından kalma şiir ile M.S. 13 ve 17’nci yüzyıllara ait yazılı belgeler incelendiğinde günlerin uğuru ile ilgili inanma ve uygulamaların, tarihin derinliklerine kadar dayandığını anlaşılmaktadır.

Tarihi kaynaklarda belirtilen günlerle ilgili inanışların, günümüzde de Anadolu insanınca bilindiği ve yer yer uygulandığı ortaya çıkmaktadır.

Günleri uğurlu-uğursuz olarak yorumlama ile ilgili olarak, Anadolu’da inanış zenginliği göze çarpmaktadır. Çok farklı inanma ve uygulamalar var olmakla beraber, bir arada incelendiklerinde aralarında benzerlikler ve uygulanıklar görülmektedir.

Bu da inanma ve uygulamaların, kültürel miras olarak sonraki nesillere aktarıldığı ya da zamanla ticaret, evlenme ve göç gibi nedenlerle diğer bölgelere yayılarak yerel olma özelliklerinin Anadolu’nun tümüne yakınında “katışık kültür” olarak genel inanışlar haline dönüştüğü gerçeğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak; insanoğlu tarihin her döneminde hayatına yön vermek ve kolaylaştırmak için gerek gözlem ve deneme yanılma usulüyle ve gerekse katışık kültür etkisiyle öğrendiği günlerin uğuruna ilişkin kavramlara inanmış, uygulamış ve sonraki nesillere aktarmıştır.

KAYNAKLAR

1. EYÜBOĞLU Sabahattin – ERHAT Azra (1977), “Hesiodos Eseri ve Kaynakları”, *Türk Tarih Kurumu(T.T.K) Yayınları XX. Dizi-Sayı 5, T.T.K. Basımevi-Ankara, 1977, S: 9, 100, 101*
2. ÖZERGİN Kemal (1974), “Günlerle İlgili İnançlar” *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi No: 300, Temmuz 1974, Cilt 15, S: 7028–7029–7030*
3. SÖZLÜK (1996), “Örnekleleriyle Türkçe Sözlük”, *Cilt 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996 S: 2967–2968*
4. TURAN Osman (1941), “Oniki Hayvanlı Türk Takvimi”, *Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yayınları, Tarih Serisi No:3, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, 1941 S: 98 (Dil, günümüz Türkçesine uymadığından Türk Dil Kurumununun 1944 basımlı Türkçe Sözlüğünden faydalanılarak çevrilmiştir.)*
5. VEREN Ergün (2009), “Yazılı Kaynaklarda Anadolu’da Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi”, *Türkerler Kitap Kır. Dağ. Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti, Ankara, S:146–189*